

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Кафедра права

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для самостійної роботи здобувачів вищої освіти денної та заочної форм
навчання

з курсу *«Інтелектуальне право»*

м. Мелітополь, 2019.

Методичні рекомендації для самостійної роботи з курсу “Інтелектуальне право” (для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання МДПУ ім.. Богдана Хмельницького) / укладач В.Д. Гапотій. – Мелітополь, МДПУ ім..Б.Хмельницького, 2019.- 45 с.

Методичні рекомендації з курсу «Інтелектуальне право» містять загальні положення 4 Книги Цивільного Кодексу України курсу цивільного права України для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей.

Рецензенти:

1. О.О. Письменицький – кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства історичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Доцент.
2. А.М. Рибалкін – кандидат юридичних наук, доцент кафедри загально правових наук Запорізького інституту внутрішніх справ Дніпропетровського національного університету внутрішніх справ.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради природничо-географічного факультету МДПУ ім.. Богдана Хмельницького, протокол №3 від 25 жовтня 2019 р.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Україна як суверенна, незалежна, демократична та правова держава входить у XXI століття з надією, що майбутнє держави пов'язане з розвитком економіки, заснованої на знаннях, в якій інтелектуальна власність буде основною рушійною силою.

Відповідно до Конституції України, що гарантує кожному громадянину свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості, держава послідовно створює власні механізми захисту авторських прав, прав промислової власності моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

В умовах розвитку та становлення ринкових відносин в Україні інтелектуальна власність повинна бути товаром, так само, як і речі, майнові права тощо. Світовий досвід свідчить, що інтелектуальна власність стає визначальним фактором соціально-економічного розвитку.

Уся специфіка відносин у сфері інтелектуальної власності полягає в тому, що вони цілком стосуються інтелектуальній діяльності людини. Об'єктом цих відносин є результат творчої діяльності. Але в той же час не кожен результат творчої діяльності може бути об'єктом вищезазначених правовідносин, а лише той, який визначає закон. Той результат творчості, який не відповідає вимогам закону, не підлягає правовій охороні.

Викладання у вищих навчальних закладах України курсу права інтелектуальної власності є нагальною потребою сьогодення. Цього потребує реальне життя як держави, так і окремого індивіда. Виробничий процес здійснюється в суспільстві, де всі залежать одне від одного в гармонійному розвитку, а не ізольовано. Відсоток членів суспільства володіє знаннями та має відповідну кваліфікацію, а інші мають капітал та природні ресурси. Об'єкти інтелектуальної власності створюються творчою працею кваліфікованих людей. Творчий доробок повинен матеріально втілюватись в засобах виробництва і ставати речовим фактором цього виробництва.

Інтелектуальне право – частина цивільного права, що об'єднує дві сфери прав – промислову власність та авторське право і суміжні права.

І Цивільний кодекс України і спеціальне законодавство не мають вичерпного переліку результатів інтелектуальної діяльності, які підлягають правовій охороні. На кожному якісному етапі розвитку суспільства

розвивається і науково-творча думка, яка автоматично повинна визначати усі об'єктивні результати творчої діяльності. Наприклад, ще декілька років тому бази даних, комп'ютерні програми не були об'єктами правової охорони в національному законодавстві.

Усі результати творчої діяльності прийнято поділяти на об'єкти духовної творчості та продукти науково-технічної діяльності. До перших законодавство України відносить об'єкти авторських прав та суміжні права, а до других – винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки послуг та інші види інтелектуальної діяльності в науково-технічній сфері.

Для того, щоб навчитися вчасно виявляти у своїй продукції та розробках створювані об'єкти інтелектуальної власності, необхідно набути певних знань у зазначеній сфері. Це дасть, насамперед, можливість одержати не лише право на охорону інтелектуальної власності в країні та за її межами, а й перетворити її в особливо конкурентноспроможний на ринку товар, нерідко дуже дорогий і прибутковий, у разі правильного його використання.

Серед завдань викладачів дисципліни, передусім гуманітарного профілю, ключовим є підвищення відповідальності кожного громадянина України, а також здобувача вищої освіти за законне використання продукту інтелектуальної діяльності людини, недопущення плагіату та розповсюдження піратства, недобросовісної реєстрації та інше.

Той вищий навчальний заклад, який у змозі вирішити комплекс цих проблем, буде значно ближчим до вирішення завдання інтеграції в європейську систему вищої освіти і, головне, до відповідності інтелектуальним реаліям сучасного світу.

Розробка методичних рекомендацій викликана зростаючим інтересом студентської молоді, особливо в гуманітарних вищих навчальних закладах до проблем захисту права інтелектуальної власності, в тому числі в міжнародному середовищі.

Рекомендації охоплюють важливі питання охорони авторського права та суміжних прав, права промислової власності, в тому числі поняття «ноу-хау» та «шоу-хау». Виконують завдання патентного права, розкриває загальну характеристику інституту правових засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг. Окремою темою визначено місце договорів у сфері інтелектуальної власності та захист права інтелектуальної власності.

Зміст методичних рекомендацій відповідає завданням та вимогам навчальних програм із курсу «Інтелектуальне право». Матеріал викладено стисло, в тезовій формі. Структура та зміст рекомендацій забезпечують належну теоретичну базу й методичну зручність для самостійної роботи здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів неюридичного профілю.

Методичні рекомендації будуть корисними також учням середніх навчальних закладів, гуманітарних та технічних ліцеїв, які вивчають курс «Правознавство», «Цивільне право», а також усім, кого цікавить питання захисту права інтелектуальної власності.

Курс «Інтелектуальне право» подається в повному обсязі вивчення основ правового захисту інтелектуальної власності і має важливе теоретичне і практичне значення для підготовки висококваліфікованих спеціалістів над роботою в умовах перехідного періоду, над цивілізованою ринковою економікою, базуючись на основних правових інститутах авторського права і права промислової власності.

Однією з особливостей перехідного періоду в тому, що довгий час поняття «інтелектуальної власності» в нашій країні практично взагалі було відсутнє, продукт інтелектуальної праці був відчужений від його творця і фактичного власника. В 1992 році, з прийняттям «Тимчасового положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні», відбулася законодавча констатація початку періоду з новим режимом правової охорони інтелектуальної власності. А тому, однією з важливих цілей цього курсу є навчання здобувачів вищої освіти, майбутніх вчителів, керівників різних рівнів народного господарства принципам охорони інтелектуальної власності правилам володіння та розпорядження нею по нормах, що прийняті в цивілізованому світі; поведінці на ринку інтелектуального продукту, яким необхідно навчитися, як володіти власністю в повному сенсі слова, як розпоряджатися майном та одержувати прибуток із нематеріальних активів.

Курс «Інтелектуальне право» вивчає питання цивільно-правового регулювання відносин, пов'язаних із творчою діяльністю людини, і двох основних розділів права інтелектуальної власності: авторське право і право промислової власності. По закінченню курсу здобувачі вищої освіти повинні:

- володіти питаннями цивільно-правового регулювання відносин, пов'язаних із творчою діяльністю;

- вміти розрізняти об'єкти інтелектуальної власності;
- знати порядок оформлення і захисту, умови передачі і обсяг прав у залежності від виду цих об'єктів;
- вміти працювати з патентною інформацією та документацією;
- знати і вміти, як вести адміністративний і судовий процес вирішення спорів із питання правового захисту об'єктів інтелектуальної власності;
- вирішувати проблеми захисту прав авторів, знати суть, форми і способи захисту;
- приміняти різноманітні засоби, направлені на укріплення законності в правозастосовній діяльності підприємств і організацій;
- володіти прийомами міжнародного права в області правової охорони інтелектуальної власності;
- використовувати прийоми активізації творчого мислення для рішення винахідницьких задач.

Оволодіння навчальним курсом «Інтелектуальне право» дає можливість спеціалістам користуватися прийомами укріплення правової основи державності в країні, а також дає можливість охороні прав і свобод громадян, розширенню їх реальних можливостей для використання своїх творчих сил та здібностей, втілювати передбачені законом засоби, які забезпечують задоволення обґрунтованих потреб авторів про признание належних їм прав, факт існування яких неправомірно заперечується або ігнорується.

Вивчення здобувачами вищої освіти матеріалів дисципліни сприяє засвоєнню та розвитку науково-професійної підготовки в області права, зовнішньо-економічної діяльності, знання принципів функціонування ринку промислової власності.

Зазначена дисципліна передбачає попереднє ознайомлення з загальноправовими та профільюючими дисциплінами цієї спеціальності.

Курс «Інтелектуальне право» поєднаний із такими курсами, як «Цивільне право», «Економіка підприємств» та іншими загально-юридичними та економічними дисциплінами і орієнтований на безпосереднє використання набутих знань при судовому порядку вирішення спорів, пов'язаних із реалізацією авторами наданих їм прав.

Під час формування курсу використовувався досвід факультативного вивчення дисципліни в українських ВНЗ. У процесі навчання здійснюється

поточний контроль, а по закінченню курсу здобувачі вищої освіти складають залік. В результаті вивчення курсу здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

- Теоретичні засади захисту права інтелектуальної власності;
- Концепції основних напрямків і проблем розвитку та удосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності;
- Тенденції та перспективи його розвитку за умов ринкової економіки і демократизації суспільства;
- Основні наукові теорії у сфері захисту права інтелектуальної власності.

Вміти:

- володіти питаннями цивільно-правового регулювання відносин, пов'язаних з творчою діяльністю;
- вміти розрізняти об'єкти інтелектуальної власності;
- знати порядок оформлення і захисту, умови передачі і об'єм прав в залежності від виду цих об'єктів;
- вміти працювати з патентною інформацією та документацією;
- знати і вміти вести адміністративний і судовий процес вирішення спорів по питання правового захисту об'єктів інтелектуальної власності;
- вирішувати проблеми захисту прав авторів, знати суть, форми і способи захисту;
- приміняти різноманітні засоби направлені на укріплення законності в правозастосовній діяльності підприємств і організацій;
- володіти прийомами міжнародного права в області правової охорони інтелектуальної власності;
- використовувати прийоми активізації творчого мислення для рішення винахідницьких задач.

Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Змістовий модуль 1.

Тема: №1-2. Загальні положення про інтелектуальну власність.

Поняття творчої діяльності та інтелектуальної власності.

Об'єкти інтелектуальної власності, їх класифікація.

Джерела формування правового поля інтелектуальної власності.

Роль держави в регулюванні діяльності у сфері І.В.

Тема №3. Об'єкти авторського права і суміжних прав.

Поняття об'єктів авторських прав.

Суб'єкти авторських прав.

Поняття суміжних прав.

Модуль2. Змістовний модуль2

Тема №4. Захист комерційних інтересів та від недобросовісної конкуренції.

Практичні засоби захисту «ноу-хау».

Поняття комерційної таємниці.

Тема №5-6. Об’єкти патентного права.

Патентне право та об’єкти його охорони.

Умови надання охорони об’єктів патентного права: новизна; винахідницький рівень; промислова придатність.

Патентування промислової власності.

Суб’єкти права на винаходи, корисні моделі та промислові зразки.

Тема №7. Безпатентні об’єкти промислової власності.

Право на раціоналізаторську пропозицію.

Право на топографії інтегральних мікросхем.

Тема №8. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту.

Правові засоби індивідуалізації товарного обігу, товарів і послуг.

Захист права на торгівельну марку.

Поняття права інтелектуальної власності на географічне зазначення.

Тема №9. Захист права інтелектуальної власності.

Загальна характеристика захисту прав інтелектуальної власності.

Адміністративно-правовий та цивільно-правовий захист інтелектуальної власності.

Кримінально-правовий захист права інтелектуальної власності та судова практика.

Тема №10. Міжнародне співробітництво в галузі охорони інтелектуальної власності

1. Загальні положення міжнародно-правової охорони прав інтелектуальної власності.

2. Міжнародно-правова охорона авторського права і суміжних прав.

3. Міжнародно-правова охорона об'єктів промислової власності.

Студент-магістрант, навчання якого в основному проходить самостійно повинен вміти вчасно, якісно та в повному обсязі знаходити той матеріал навчальний, який йому допоможе у вивченні всього курсу та окремих інститутів цивільного законодавства, а саме права інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність (скорочено «ІВ», англ. *intellectual property*) — у найширшому розумінні означає закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, художній, виробничій та інших сферах.

Законодавство, яке визначає права на ІВ, базується на праві кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які, будучи благом не матеріальним, зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, визначених законодавством.

Поняття «ІВ» виникло в процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у сфері науки, виробництва, мистецтва і літератури.

Вперше термін «ІВ» вжив у 1845 році Чарльз Вудбарі (*Charles Woodbury*), суддя Окружного суду штату Массачусетс. В Європі вперше цей термін вжив Альфред Ніон (*Alfred Nion*) у своєму трактаті «*Droits civils des auteurs, artistes et inventeurs*», що був вперше опублікований у 1846 році.

Але справжня історія терміну почалася у 1697 році, після створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Ця організація доклала багато зусиль для світового визнання для закріплення терміну, який є ключовою складовою частиною її назви.

Поняття інтелектуальної власності у світовій правовій системі з'явилося не так давно. Наприкінці XIX століття було підписано Паризьку конвенцію по охороні промислової власності (23 березня 1883 р.). В 1891 р. досягнуто Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знаків. Трохи раніше було укладено Бернську конвенцію по охороні літературних і художніх творів

1886 р. Але міжнародне співробітництво в галузі охорони прав на результати творчої діяльності почало особливо активно розвиватися в ХХ столітті. В 1925 р. було укладено Гаагську угоду про міжнародне депонування промислових зразків. Лісабонська угода про охорону найменування місць походження та їх міжнародну реєстрацію було підписано в 1958 р. В 1961 р. була підписана Римська конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і органів радіо і телебачення. В 1989 р. підписаний Договір про реєстр фільмів (Договір про міжнародну реєстрацію аудіовізуальних творів). Було підписано також багато інших міжнародних договорів, угод, конвенцій, спрямованих на забезпечення надійної правової охорони результатів творчої діяльності в різних країнах світу учасницях названих та інших договорів.

Наявність багатьох міжнародних конвенцій, договорів, угод тощо в галузі правової охорони результатів творчої діяльності не сприяла їх ефективній охороні. Мали місце розбіжності, неоднакові підходи, різне тлумачення одних і тих самих понять. Іншими словами, настала гостра потреба в координації, в узгоджених силах, в об'єднанні зусиль для досягнення необхідної правової охорони. Тому в шестидесятих роках двадцятого століття виникла ідея створити окрему організацію, яка б певним чином координувала регулювання правової охорони в цій галузі, передбаченої численними міжнародними договорами. Виникненню цієї ідеї передувало підписання уже згадуваної Паризької конвенції по охороні промислової власності і Бернської конвенції по охороні літературних і художніх творів. Кожна з цих Конвенцій передбачала створення секретаріату, який називався "Міжнародне бюро". Обидва ці секретаріати були об'єднані в 1893 р. Цей об'єднаний секретаріат виступав послідовно під різними назвами, остання з яких була "об'єднані міжнародні бюро по охороні інтелектуальної власності".

В даний час у зв'язку з загальним розвитком міжнародного економічного і культурного співробітництва помітний розвиток тенденції зміцнення міжнародних організацій саме в галузі науково технічної і гуманітарної діяльності. Ця тенденція характеризується:

- розширенням і зміцненням міжнародно правового співробітництва держав, залученням все більшої кількості учасників, особливо країн, що розвиваються;
- бажанням удосконалити і модернізувати структуру уже існуючих організацій, привести їх у відповідність із структурою інших учасників міжнародних організацій;

- якісною зміною співробітництва, що проявляється в підвищенні ефективності матеріально правових норм;універсалізацією окремих міжнародних союзів;підвищенням їх ролі в системі міжнародних організацій і перетворенням в спеціалізовані установи ООН.

Саме ці фактори зумовили потребу у створенні спеціальної міжсоюзної організації, яка б об'єднувала зусилля у цьому напрямі.

З цією метою було скликано Стокгольмську дипломатичну конференцію державчленів Паризького і Бернського союзів. На цій конференції в червні липні 1967 р. було розроблено і прийнято конвенцію, яка заснувала нову міжнародну організацію.

14 липня 1967 р. в Стокгольмі було підписано конвенцію під назвою "Конвенція, яка засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності". Ця конвенція набула чинності в 1970 р., а в грудні 1974 р. вона набула статус спеціалізованої установи Організації Об'єднаних Націй.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) поставила перед собою таку ціль:

- сприяти охороні інтелектуальної власності в усьому світі шляхом співробітництва між державами і, відповідних випадках, у взаємодії з будь якою іншою міжнародною організацією;
- забезпечити адміністративне співробітництво між Союзми в галузі охорони інтелектуальної власності.

Відповідно до цієї Конвенції інтелектуальна власність включає дві основні сфери прав: промислову власність, яка головним чином охоплює винаходи, товарні знаки і промислові зразки, і авторське право, що головним чином охоплює літературні, музичні, художні, фотографічні і аудіовізуальні твори.

Таким чином поняття інтелектуальної власності було узаконено в міжнародно-правовій практиці. Оскільки колишній Радянський Союз також підписав згадану. Конвенцію, то це поняття появилось і в радянському законодавстві.

Згадана Конвенція передбачає об'єктами права інтелектуальної власності такі результати творчої діяльності:

- 1) літературні, художні твори і наукові праці;
- 2) виконавську діяльність артистів, фонограми і радіопередачі;
- 3) винаходи в усіх галузях людської діяльності;

- 4) наукові відкриття;
- 5) промислові зразки;
- 6) товарні знаки, знаки обслуговування і комерційні найменування та позначення;
- 7) припинення недобросовісної конкуренції. З урахуванням розвитку інтелектуальної власності дана стаття Конвенції містить також тезу і про інші права, що випливають із інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній галузях (ст. 2 (VIII) Конвенції).

Варто відразу звернути увагу на те, що в наведеному переліку згадуються наукові відкриття як об'єкт правової охорони. Між тим, наукові відкриття не можуть бути таким об'єктом. Відкриття як досягнення науки є надбанням світового співтовариства, і вони не можуть закріплюватись за якимось одним суб'єктом у вигляді виключного права. Тому навіть радянське законодавство не визнавало виключного права автора чи наукової установи на зроблене відкриття.

Авторським правом охороняються результати творчої діяльності, що стосуються гуманітарної сфери життя людини. Це літературні художні твори, наукові праці та інші твори. Виконавська діяльність артистів, права розробників фонограм, програми на радіоі телепередачі охороняються правами, які прийнято називати суміжними, оскільки вони справді тісно примикають до авторських прав, суміжні з ними.

Винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, комерційні найменування і позначення це сфера технічної творчості (на відміну від гуманітарної). Ці та інші результати технічної творчості складають групу об'єктів, яку прийнято називати промисловою власністю і вона відповідно захищається правом промислової власності. Право промислової власності, часто називали ще патентним правом, оскільки основним правовим засобом охорони є патент. Але, на нашу думку, точніше говорити про право промислової власності, бо далеко не всі об'єкти промислової власності охороняються патентом. Саме тому зараз все більше живають саме термін “право промислової власності”.

В наведених переліках нема деяких результатів творчої діяльності, які уже мають правову охорону, наприклад, секрети виробництва (ноу хау), раціоналізаторські пропозиції, селекційні досягнення, найменування місця походження товару, комп'ютерні програми, інтегральні мікросхеми, репрографія, біотехнологія та деякі інші. Але конвенція не ставить перепони для надання правової охорони і таким результатам інтелектуальної творчості, які можуть появитися в майбутньому чи вже появилися.

Захист від недобросовісної конкуренції також в Конвенції розглядається як об'єкт промислової власності, оскільки він є не що інакше, як один із способів захисту інтелектуальної власності.

В Конвенції прямо проголошено: “будь який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям в промислових і торгових справах”, є актом недобросовісної конкуренції (ст. 10 біс а).

Для позначення авторського права в міжнародно правовій практиці часто вживається англійське слово “копірайт”. Цим терміном висловлюють дію, яку може здійснювати тільки автор того чи іншого твору літератури і мистецтва або з дозволу автора.

Ця дія скоріше всього може полягати у виготовленні копій творукниги, скульптури, картини, фотографії, кінофільму тощо, тобто копіюванні. Звідси і походження терміну “копірайт”. Проте в більшості правових систем Європи вживається словосполучення “авторське право”, яке вказує на те, що творець будь якого творуавтор має певні особливі права на свій твір. Зокрема, автор має право авторства, звідси й походження вислову. Він має виключні права на відтворення і розповсюдження твору тощо.

Авторським правом охороняються твори літератури і мистецтва, в тому числі вірші, проза, музичні твори, твори живопису, кінематографії та ін. Чинне законодавство про охорону авторського права не містить перепон для надання правоохорони будьяким творам, що відповідають вимогам закону.

Проте, слід мати на увазі, що авторське право надає охорону формі вираження авторської ідеї, але не охороняє саму ідею. Сама по собі ідея може бути і не нова, а форма її вираження нова. Оригінальне технічне рішення може бути викладено в науковій статті. Саме рішення може бути запозичене третіми особами, і авторське право тут безсиле, воно не може захистити від запозичення самої ідеї, викладеної в статті. Коли ж буде скопійована стаття без дозволу автора, то в цьому разі авторське право вступає в силу. Що стосується рішення, то воно має захищатися правом промислової власності (патентним правом).

Словосполучення “інтелектуальна власність” проникло в спеціальну літературу колишнього Радянського Союзу. Воно вживалося в науковій літературі, в навчальній тощо. Проте, в якості офіційного не вживалося.

Таким же шляхом це словосполучення проникло в спеціальну літературу України. Вживається воно також як офіційний термін, але в якості допоміжного. Так, наприклад, законодавство про авторське право і суміжні права, про промислову власність як певну сукупність в літературі часто називають “Інтелектуальна власність”, “Право інтелектуальної власності”. Вперше у законодавстві України цей термін був вжитий у Законі України

“Про власність” (розділ. VI) від 7 лютого 1991 р. В той же час в зазначеному законодавстві словосполучення “інтелектуальна власність” вживається. Так, у Законі України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” від 15 грудня 1993 р. визначення патентного відомства подано так: “Державний комітет України з питань інтелектуальної власності (Держпатент України).” Це ж словосполучення вживається й в інших законах України про промислову власність. Ст. 4 Закону “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” приписує, що іноземні особи та інші особи, що проживають чи мають постійне місцезнаходження поза межами України, у відносинах з Відомством реалізують свої права через представників, зареєстрованих відповідно до Положення про представників у справах інтелектуальної власності. Ця норма повторюється й в інших законах про промислову власність.

Уже згадувана Конвенція, якою утворено Всесвітню організацію інтелектуальної власності, виходить з того, що є три види власності, передусім варто підкреслити, що найбільш важливою характеристикою власності є те, що власник **має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю** на свій розсуд і ніхто інший не може законним шляхом володіти, користуватися чи розпоряджатися його власністю. Звичайно, власник може діяти в межах, встановлених законом. Ці правомочності власника прийнято називати виключними правами, бо вони виключають інших осіб з володіння, користування чи розпорядження цією ж власністю. Ці права може мати виключно тільки власник. Теорія цивільного права встановлює, що ці права надають тим, хто їх має, можливість здійснювати певні, визначені законом дії, яких не можуть здійснювати інші особи без згоди володаря цих прав. Особа, яка має право власності на певну річ, то таке ж право на цю саму річ інших осіб виключається, тобто право власності носить виключний характер.

Перший вид власності охоплює собою рухомі речі, тобто ті речі, які можна пересувати в просторі, наприклад, одяг, транспортні засоби, тварини тощо. Ніхто, крім володільців цих предметів, не може ними володіти, користуватися чи розпоряджатися. Зрозуміло, власник може передавати зазначені свої правомочності власника іншим особам, але ці особи будуть здійснювати володіння, користування чи розпорядження чужим майном від імені власника, а не від свого імені. Безумовно, здійснення правомочностей власником має здійснюватися в межах закону.

Виключність права власності полягає і в тому, що ніхто інший, крім власника або без його дозволу, не може користуватися майном власника. Користування чужим майном без дозволу власника є неправомірним і визнається правопорушенням з усіма наслідками, що з цього випливають.

Другий вид власності це власність на нерухомість. Ця власність має свої особливості. Коло її об'єктів складають: земля і об'єкти, що постійно на ній знаходяться, наприклад, будинки та споруди, дороги, мости тощо.

Третій вид власності це інтелектуальна власність, об'єктами якої є результати інтелектуальної діяльності, витвори людського розуму, людського інтелекту.

Характерною ознакою інтелектуальної власності є її творчий характер. Об'єкт інтелектуальної власності завжди є результатом творчості людей. Запозичений без дозволу автора результат творчості не може бути об'єктом інтелектуальної власності іншої особи. Проте, сам результат як об'єкт інтелектуальної власності може бути предметом будь яких цивільно правових правочинів. Інтелектуальна власність має свої особливості, свою специфіку. Але ж і власність на нерухомість істотно відрізняється від власності на рухоме майно. Так і інтелектуальна власність істотно відрізняється від звичайної власності, в той же час є одним із видів власності.

Як уже відзначалося, чинне законодавство України про інтелектуальну власність, хоча й вживає поняття “інтелектуальна власність”, проте не містить його визначення. В спеціальній вітчизняній і зарубіжній літературі поняття інтелектуальної власності визначається, як правило, шляхом переліку результатів творчої діяльності, що відповідають вимогам закону і можуть бути визнані об'єктом правової охорони.

Отже, чинне цивільне законодавство України визнає саме право інтелектуальної власності на результати творчої діяльності людей, право власності, а не якісь там розпливчаті виключні права. Проте, підкреслюємо ще раз, що більшість правових систем світу визнають на результати творчої діяльності людей лише виключні права, передусім виключне право на використання.

Але ж якщо зазначені результати не визнаються об'єктами власності, в тому числі і права власності, то немає підстав їх називати інтелектуальною власністю. Складається певний парадокс, власність є, права на цю власність немає. Такого, звичайно, не буває. Треба або визнавати право інтелектуальної власності на результати творчої діяльності, або ж не називати ці результати власністю. Ми схильні вважати, що будь який витвір людини це його власність. А раз є власність, то має бути і право власності.

Раз чинне цивільне законодавство визнає право інтелектуальної власності, то варто визначити, що є інтелектуальна власність. На думку окремих вчених, це поняття коротко можна визначити так:

Інтелектуальна власність - це власність на будь які результати творчої діяльності людей, що відповідають встановленим чинним законодавством вимогам.

Отже, щоб визнати результат об'єктом інтелектуальної власності, він повинен мати творчий характер і відповідати встановленим вимогам закону. При цьому слід підкреслити, що власністю має визнаватися будь який витвір людини, будь який результат творчості, навіть, якщо він не відповідає вимогам закону. Але такий результат не підпадає під правову охорону і держава не зможе забезпечити надійний захист такого результату. Особливість інтелектуальної власності полягає в тому, що всі результати інтелектуальної діяльності людини для одержання правової охорони мають бути належним чином оформлені або об'єктивовані. Така формалізація, між іншим, властива і деяким рухомим і нерухомим речам. Так, набуття права власності на землю, будівлі, транспортні засоби тощо обов'язково вимагає виконання певних, встановлених законом, формальностей. Усі об'єкти інтелектуальної власності для визнання на них права потребують певного оформлення або надання їм належної об'єктивної форми.

Звичайно, інтелектуальна власність відрізняється від загального поняття власності рядом особливостей.

По перше, об'єктами загального поняття власності є матеріальні предмети рухоме чи нерухоме майно. Об'єктом інтелектуальної власності є нематеріальні об'єкти, нематеріальні блага, тобто ідеї, образи, символи, технічні рішення, сполучення звуків тощо. Багатьох дослідників ця обставина зумовлює не визнавати на зазначенні об'єкти права власності лише тому, що немає матеріального об'єкту власності право власності на творіння людини, створене її розумом, її інтелектом.

По друге, звичайна власність за загальним правилом не обмежується певними строками. Матеріальна річ належить будь якому суб'єкту довічно, за деякими винятками. Інтелектуальна власність обмежена певними строками, після збігу яких той чи інший результат стає надбанням суспільства.

По третє, відрізняються способи набуття і оформлення права власності на матеріальні предмети і об'єкти інтелектуальної власності.

По четверте, зовсім різними є способи захисту права загальної власності і права інтелектуальної власності. Є інші відмінності, проте сутність загального права власності і права інтелектуальної власності полягає в тому, що власник має право користуватися і розпоряджатися цим правом на свій розсуд.

Отже, суб'єкт права інтелектуальної власності має ті ж самі правомочності, в тому ж обсязі, що і суб'єкт звичайного права власності. Тому ми не

знаходимо підстав не визнавати результати інтелектуальної діяльності об'єктами інтелектуальної власності. Позицію чинного законодавства про промислову власність, щодо визнання результатів творчості об'єктами права промислової власності, на думку окремих авторів, слід визнати цілком вірною. Вона дійсно відповідає сучасним реаліям, а якщо є інтелектуальна власність, то має бути і право інтелектуальної власності.

Поняття “право інтелектуальної власності” слід розглядати у двох аспектах: як цивільно правовий інститут і як суб'єктивне право винахідників, раціоналізаторів, селекціонерів тощо.

Право інтелектуальної власності як цивільно правовий інститут є сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері створення, оформлення, використання і охорони результатів інтелектуальної діяльності людей.

Суб'єктивне право інтелектуальної власності є право його суб'єкта на володіння, користування і розпорядження належним йому результатом інтелектуальної діяльності.

2. Зміст права інтелектуальної власності

Отже, зміст права інтелектуальної власності визначаємо так, як він визначається для звичайного права власності. Зміст правомочностей звичайного права власності також в залежності від його об'єкту відрізняється одне від другого. Так, наприклад, право власності на землю, безумовно, відрізняється від права власності на панчохи. Але повернемося до змісту права інтелектуальної власності.

Вище ми вже підкреслювали, що власник результату творчості може ним володіти і володіє так же, як і звичайний власник. Але особливість об'єкту інтелектуальної власності полягає в тому, що він має здатність до тиражування і його копією можуть володіти треті особи, яким належить право власності на носій самого результату інтелектуальної діяльності, Власники зазначених носіїв володіють результатом інтелектуальної власності від імені самого власника цього результату.

Як відомо, володіння може бути також двох видів: володіння фактичного володільця чи власника і похідне володіння, яке здійснюється від імені власника третіми особами.

Стосовно творів науки, літератури і мистецтва, то до їх публікації чи обнародування володіння здійснюється безумовно їх авторами. Ніхто інший цими творами без дозволу автора володіти не може. Фактичне володіння здійснює сам автор твору. Після опублікування твору чи обнародування його іншим способом в силу своєї здатності до тиражування володіння на копії

даного твору переходить до невизначеного кола інших осіб. Але їх володінняце володіння похідне, яке їм передає автор чи його правонаступник шляхом видачі дозволу на опублікування чи інше обнародування твору. В усіх інших випадках володіння твором буде неправомірним.

Результати технічної творчості знаходяться у виключному володінні авторів зазначених результатів до їх кваліфікації відповідним державним органом в Україні Держпатентом України. Після кваліфікації пропозиції в якості винаходу, промислового зразка чи якогось іншого результату складається патентний опис цього результату, який стає загальнодоступним. Описом будь якого результату технічної творчості за невелику винагороду (збір) в принципі може володіти будь яка особа. Це також буде похідне володіння сутністю самого технічного рішення, яке здійснюється від імені самого автора чи його правонаступників. При цьому варто підкреслити, що володіти зазначеним рішенням можна, але використовувати лише за дозволом автора чи його правонаступників.

Проте, і серед технічних рішень є такі, якими володіє виключно сам автор. Мова йде про секрети виробництва (ноу хау). *Під ноу-хау слід розуміти знання та досвід науково технічного, виробничого, організаційного, фінансового, торговельного чи іншого характеру, які, як правило, не є загальновідомими і придатні для використання в будь якій сфері діяльності.*

Ноу хау не є загальновідомим, якщо зміст його не розкритий для невизначеного кола осіб настільки, що існує можливість його самостійного використання. Отже, власником цієї інформації є завжди сам автор зазначеного секрету виробництва. Він також може передати його третім особам і тоді вони здійснюють володіння від імені автора.

Серед суміжних прав невіддільним є виконавська діяльність, якою володіє виключно сам виконавець. Майстерність виконавця, в якій проявляється його індивідуальність, художній рівень, мистецький хист тощо, як об'єкт права може бути у володінні лише у самого виконавця, треті особи можуть володіти матеріальними носіями, на яких зафіксоване виконання. Виконавська діяльність охоплює собою досить широке коло інтелектуальної творчості. Це мистецтво, яке дуже шанується народом і користується великою популярністю. Закон відносить до виконавців акторів (театру, кіно тощо), співаків, музикантів, диригентів, танцюристів або Інших осіб, які виконують роль, співають, читають, декламують, грають на музичних інструментах чи будь яким іншим способом виконують твори літератури або мистецтва, включаючи твори фольклору, а також інші особи, які займаються такою ж творчою діяльністю, в тому числі виконують циркові, естрадні, лялькові номери.

Цей надто довгий перелік видів виконавської діяльності свідчить, що існує досить широке коло об'єктів інтелектуальної власності, володіння якими здійснює сам власник цих об'єктів.

Що стосується інших видів суміжних правправ розробників фонограм, то знову ж таки володільцями вироблених фонограм чи теле і радіопрограм є їх автори. Інші особи можуть володіти матеріальними носіями фонограм чи програм лише за дозволом їх виробників чи авторів, Ст. 34. Закону “Про авторське право і суміжні права” проголошує, що виробники фонограм мають виключне право дозволяти чи забороняти їх відтворення та розповсюдження. Ст. 35 цього ж Закону також приписує, що організації мовлення мають виключне право дозволяти чи забороняти публічне сповіщення своїх програм шляхом їх ретрансляції, фіксації на матеріальному носії, відтворення своїх передач тощо.

Нарешті, в офіційних документах Всесвітньої організації інтелектуальної власності вживається термін “Володіння авторським правом”. Володільцем авторського права, стверджується в цих документах, на твір, принаймні з початку його створення, є його творець, тобто автор твору.

Отже з вищенаведеного, на нашу думку, можна зробити висновок, що твори літератури, науки і мистецтва, а також об'єкти промислової власності можуть бути у фактичному володінні автора. Автор позбавляється свого володіння лише тоді, коли твір гине, тобто перестає існувати фізично, або він уступає його іншим особам.

На думку окремих вчених, автор зберігає за собою володіння навіть тоді, коли твір, матеріалізований в певному носії, переходить до третіх осіб. Скульптура, картина, фотографія та інші подібні твори, якщо власниками їх є інші особи, ідеї, символи, бачення, світогляд, закладені в цих творах, завжди залишаються у власності і в володінні їх авторів.

Право користування об'єктом права інтелектуальної власності також належить власнику цього об'єкту чи його правонаступникам. Воно полягає в тому, що суб'єкт цього права має законну підставу вилучати із належного йому результату інтелектуальної діяльності всі корисні якості, що може дати людині цей результат. Якщо мова йде про літературні чи художні твори, то їх, як правило, можуть використовувати шляхом випуску у світ, розмноження і в такій спосіб одержувати прибуток. Автор твору чи його правонаступники можуть також видавати дозвілліцензію на використання зазначених творів іншими особами. Якщо ж мова йде про результати технічної творчості, то їх також може використовувати або сам автор цього витвору, спадкоємці або по його ліцензії інші особи. Використання винаходу чи інших результатів технічної творчості здійснюється, як правило, шляхом впровадження їх у

виробництво. Внаслідок такого впровадження ефективність виробництва зростає і приносить певний прибуток власнику зазначеного результату.

Безумовно, використання об'єктів інтелектуальної власності може мати місце в будь який доцільний спосіб, що не суперечить чинному законодавству.

Слід підкреслити, що за загальним правилом люди творять для того, щоб полегшити своє життя. Природа наділила ту чи іншу фізичну особу талантом, здатністю створювати інтелектуальні цінності.

В умовах ринкової економіки навряд чи знайдуться такі люди, які б створювали зазначені цінності тільки заради власного задоволення. Вони їх створюють для того, аби шляхом їх використання одержати певний прибуток. Прагнення людини здобути собі гроші шляхом створення інтелектуальної цінності і в такий спосіб поліпшити своє особисте життя чи життя своїх близьких слід визнати нормальним явищем, і нікому не спаде на думку такі дії засуджувати.

Зрозуміло, що способи використання об'єктів інтелектуальної власності зумовлюються характером самого об'єкту (книга, винахід, селекційне досягнення тощо), а також доцільністю.

Ст. 14 Закону “Про авторське право і суміжні права” проголошує, що автору або іншій особі, яка має авторське право, належать виключні права на використання твору в будь якій формі і будь яким способом. Автор має право дозволяти або забороняти використовувати твір різними способами, що не суперечать чинному законодавству. Зазначена стаття містить широкий перелік способів, якими можна використати твір. Проте, й тут широке коло об'єктів літературної і художньої творчості зумовлює різноманітність способів їх використання. Твори скульптури, архітектури, образотворчого мистецтва, пластичні твори та інші подібні твори можуть використовуватися шляхом їх копіювання, фотографування, експонування на виставках тощо. Одним із поширених способів використання творів образотворчого мистецтва є їх видання, тобто відтворення поліграфічним способом, твори образотворчого мистецтва та декоративно прикладні твори можуть використовуватися в промислових виробках.

Музичні і музично драматичні твори можуть використовуватись в кіно і телефільмах, радіо тощо. Сценічні твори використовуються в театрах, кіностудіях тощо. Важливий не спосіб використання, а його правомірність. Істотне значення для визначення способу використання того чи іншого твору має доцільність використання та його ефективність.

Багато з технічних рішень так і не знаходять використання, причини чого зумовлені раціональністю та доцільністю самого господарювання. Винахід

чи корисна модель не можуть бути використані в промисловості, оскільки їх використання не принесе бажаного ефекту в порівнянні із затратами на впровадження. Наведені та багато інших, передбачених законом, способів використання результатів інтелектуальної діяльності, свідчать лише про те, що об'єкти інтелектуальної власності можуть використовуватися і використовуються відповідно до їх характеру таким же чином, як об'єкти звичайного права власності.

Проте є одна особливість використання результатів інтелектуальної діяльності, яка не властива об'єктам звичайного права власності. Мова йде про виключення із загального правила, за яким результат творчості може бути використаний лише тільки за дозволом його творця чи правонаступника. Закони про інтелектуальну власність України передбачають ряд випадків, коли дозволяється використовувати результат інтелектуальної діяльності без дозволу його власника. Усі ці випадки передбачені чинним законодавством, і так зване вільне використання має відповідати вимогам закону. Допускається також і примусове ліцензування використання творів чи інших об'єктів інтелектуальної діяльності.

Використання результатів інтелектуальної діяльності за загальним правилом здійснюється тільки на платній основі. Користувач має сплатити власнику результату певну винагороду. Але не можна стверджувати, що це особливість тільки інтелектуального права власності. Об'єкти звичайного права власності також передаються іншим особам в користування, як правило, за плату.

Отже, така правомочність суб'єкта власності, як право використання об'єкта на свій розсуд нічим не відрізняється від цієї ж правомочності суб'єкта права інтелектуальної власності.

Слід відзначити, що право використання результату інтелектуальної діяльності, на думку окремих вчених, є чи на найширшою правомочністю суб'єкта права власності взагалі і суб'єкта права інтелектуальної власності зокрема. Саме через використання власник зазначеного об'єкту одержує очікувані ним вигоди, прибуток тощо. Право розпорядження є правомочність, яка також властива праву інтелектуальної власності. Вона полягає в тому, що суб'єкт права інтелектуальної власності має право визначити правову долю результату творчості, що належить йому. Право розпорядження в суб'єктивному розумінні закріплена в нормах права можливість визначити юридичну чи фактичну долю майна. Такі правомочності, як володіння і користування часто передаються власником іншим особам, які здійснюють зазначені правомочності від імені власника. Право розпорядження це така правомочність, яку за загальним правилом здійснює особисто власник. Проте, чинне законодавство передбачає винятки

із цього загального правила, коли розпорядження майном здійснюють інші особи. Ці винятки стосуються і права інтелектуальної власності.

Право розпорядження реалізується власником шляхом припинення або обмеження належного йому права власності. Власник може передати своє право власності на майно, в тому числі і на об'єкти інтелектуальної власності, іншим особам (продати, подарувати, обміняти тощо). Власник може обмежити своє право власності. Так, відповідно до Закону України “Про власність” (п. 6 ст. 4) у випадках і в порядку, встановлених законодавчими актами України, діяльність власника може бути обмежено або припинено, або власника може бути зобов'язано допустити обмежене користування його майном іншими особами. Але це припинення чи обмеження примусове, воно ж може бути вчинене і самими власником. Так, власник сам може встановити сервітут на користь іншої особи, чим обмежує своє право власності.

В зміст правомочності розпорядження майном входить також право власника відмовитися від свого права шляхом викидання або знищення належних йому речей. Право розпорядження майном власник може також передавати іншим особам. Так, в сипу зайнятості, похилого віку або нездоров'я власник може передати своє право розпорядження для здійснення іншим особам. Розпорядження майном може також бути реалізовано примусово, наприклад, шляхом конфіскації і реквізиції.

Всі ці загальні положення стосуються і права інтелектуальної власності. Власник може вчиняти будь які цивільно правові правочини, спрямовані як на використання об'єкта права власності, так і на розпорядження. Так, відповідно до Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” право власності на винахід (корисну модель) засвідчується патентом. Ст. 23 цього ж Закону надає власнику патенту право передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) будь якій особі, яка стає правонаступником власника патенту. Він має право дати будь якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору, тобто обмежити своє право власності на винахід чи корисну модель. Цей же Закон передбачає інші випадки обмеження права власності на винахід чи корисну модель(ст. ст. 24, 25, 26). Зазначений Закон, на жаль, не містить спеціальної норми, яка б передбачала перехід прав власника винаходу чи корисної моделі у спадщину за заповітом (розпорядженням). Проте, висновок про можливість заповідання права власності на винахід чи корисну модель можна зробити із тексту ст. 8 Закону, за якою право на одержання патенту має винахідник або його спадкоємець (незалежно від того, чи це спадкоємець по закону чи по заповіту). Відповідні норми містяться у Законі України “Про охорону прав на промислові зразки”, в Законі України “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” та інших законодавчих актах.

Отже, за названими законодавчими актами суб'єкту права промислової власності, як і будь якому власнику надається право вчиняти будь які цивільно правові угоди на відчуження належного йому результату творчості. Іншими словами, суб'єкт права інтелектуальної власності користується такою ж правомочністю, як і будь який інший суб'єкт права власності.

Які ж суб'єктивні права належать суб'єкту виключного права на використання результату інтелектуальної діяльності? Коло виключних прав на використання твору науки, літератури і мистецтва визначається ст. 1083 Модельного кодексу. До цього кола відносяться право відтворення, розповсюдження, публічний показ, прокат екземплярів тощо. Ст. 1085 встановлює, що володілець виключного права може ним розпорядитися на свій розсуд: правовласник може по договору передати своє право на використання твору іншій особі правонаступнику. За таким договором до правонаступника переходять всі права на використання твору, передбачені ст. 1083 цього ж Кодексу. Що це можуть бути за договори Кодекс не визначає. Отже, це можуть бути будь які цивільно-правові договори на відчуження прав на твір чи на використання твору. Тобто, іншими словами, суб'єкту виключного права на використання твору належить також правомочність розпорядження, як і будь якому суб'єкту права власності. Будь якої відмінності ми тут не вбачаємо.

Що стосується винаходів, корисних моделей та промислових зразків, то ст. 1115 цього ж Кодексу також проголошує виключне право на використання результатів технічної творчості. Ст. 1116 п. 3 встановлює, що це право може переходити до другої особи правонаступникув спадщину, за договором про передачу права, трудовим договором, за умови створення результату в порядку виконання службового завдання та за іншими підставами, передбаченими чинним законодавством. Такі ж правові приписи ми знаходимо і в Законі України “Про авторське право і суміжні права” та “Про охорону прав на сорти рослин”. Ст 27 Закону про авторські права приписує, що майнові права можуть бути передані (відступлені) автором або іншою особою, що має авторське право, іншій особі. Така передача оформляється авторським договором. Ст. 9 п. 3 Закону “Про охорону прав на сорти рослин” також надає можливість власнику патенту, який є автором сорту, передати право на патент будь якому громадянину чи юридичній особі, яка стає правонаступником власника патенту.

В усьому світі результати інтелектуальної власності визначаються товаром з усіма наслідками, що з цього випливають. Товар виробляють для того, щоб його запустити в оборот і в такій спосіб одержати прибуток. Тому законодавство про інтелектуальну власність всіх країн світу передбачає можливість вчиняти будь які цивільно правові угоди з приводу передусім об'єктів промислової власності.

Цей короткий аналіз правомочності розпорядження суб'єкта права звичайної власності і суб'єкта права інтелектуальної власності свідчить, що в змісті цієї правомочності, як між іншим і в правомочностях володіння і користування, принципової різниці немає. Але не тільки в наведеному співвідношенні різниці не помітно. Не вбачається будь яка різниця і в правовому режимі понять “право інтелектуальної власності” і “виключне право на використання результату інтелектуальної діяльності”. Суб'єкти як права інтелектуальної власності, так і виключного права на використання об'єкту інтелектуальної діяльності володіють одними і тими ж правами. Між правами зазначених суб'єктів не помітно істотної відмінності.

Саме цим пояснюється та обставина, що в різних правових системах світу права на об'єкти інтелектуальної діяльності визначаються по різному. В Великобританії, Іспанії, Португалії, Франції, ФРН, Японії США та деяких інших результати Інтелектуальної діяльності визнаються об'єктами права власності. В Австрії, Бельгії, Греції, Італії, Нідерландах, Скандинавських країнах, Швейцарії, Єгипту та в деяких інших ці ж результати визнаються об'єктами виключного права на використання.

Проте, аналіз, передусім, патентного законодавства зазначених країн як однієї, так і другої групи свідчить, що суб'єкти і права власності, і виключного права на використання мають такі ж самі права. Отже, в правовому режимі цих узагальнених понять відмінностей також немає. Різні визначення зазначених понять зумовлюються скоріше певними традиціями, менталітетом тощо.

Що стосується законодавства України про інтелектуальну власність, то воно містить певну розбіжність у визначенні цих понять. Як уже відзначалось вище, одні закони визнають право власності на об'єкти технічної творчості, інші тільки виключне право на використання. Безумовно, така розбіжність в одній і тій же правовій системі неприпустима. Вона має бути усунена шляхом визнання права інтелектуальної власності на всі результати інтелектуальної діяльності без винятку. Цей висновок можна обґрунтувати такими міркуваннями.

По перше, для творчого загалу не зовсім зрозуміла позиція законодавця, яка не визнає права власності на те, що створено тим чи іншим автором. Не зрозуміло, чому чоботар, що пошив чоботи собі, є їх власником, столяр, що зробив стола, є його власником. Чому ж письменник, що написав твір, поетвірші, художник картину, не визнаються власниками свого творіння. Це не вкладається у свідомості творців. Тим більше, що законодавець України вже став на шлях визнання результатів інтелектуальної діяльності об'єктами права власності (ст. ст. 13 і 41 Закону України “Про власність”).

По друге, кожний громадянин, не вдаючись в юридичні тонкощі, все ж досить чітко уявляє, що таке право власності на річ чи майно, що належить йому. Будь який автор також глибоко переконаний в тому, що його твір належить йому і нікому більше. Його не цікавлять ті юридичні викрутаси, які визнають за ним лише яесь там виключне право на використання. Він досить добре знає, що те, що він створив, це його. Він може ним розпоряджатися на свій розсуд. Проте, він не уявляє, що таке виключне право на використання і чим воно відрізняється від права власності. Усвідомлення будь яким автором результату творчої діяльності, що цей результат його власність, настільки усталена реальність, з якою не рахуватися не можна. Ця правова дійсність в значній мірі знайшла адекватне відображення в чинному законодавстві, але ще не повністю.

По третє, визнання на результати творчої діяльності права власності буде стимулювати подальшу активізацію літераторів та інших митців на створення нових творів науки, літератури і мистецтва. Автори старшого покоління ще в якійсь мірі рахувалися з тим, що створене ними не є їх власністю, але ж той же твір ніби то не належав і нікому іншому. Твір був нібито нічий. Але ж така невизначеність не може продовжуватися без кінця. Сучасний автор буде почувати себе більш впевнено перед видавцем, якщо він буде усвідомлений того, що створений ним твірце його власність і він має право поступати з ним так, як і будь який інший власник майна.

Не можна вважати нормальним, коли праця письменника по написанню твору зараз оцінюється такою сумою, якої ледве вистачає, щоб оплатити друкарку. Прийдуть часи, коли праця авторів буде оцінена суспільством належним чином, і тоді видавець буде кланятись авторові, а не навпаки, як це має місце зараз.

На нашу думку, усвідомлення свого права власності на результат технічної творчості також буде сприяти розвитку винахідництва та інших видів технічної творчої діяльності.

3. Види права інтелектуальної власності

Вид інтелектуальної власності зумовлюється видом творчої діяльності. Межі творчої діяльності людини практично не визначені. Немає такої сфери людської діяльності, щоб там не можна було проявити творчості. Творче начало властиве людині від народження, але одним дано більше, іншим менше. Творчістьце діяльність, в результаті якої народжується щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно історичною унікальністю.

Творчість властива тільки людині. Природа розвивається, але не творить, хоч інколи природою створюється справжні шедеври. Проте, то не усвідомлена творчість, яка властива людині. Творчість - складний процес,

який зумовлюється індивідуальними здібностями творця, умовами, за яких він творить, метою, яку він перед собою поставив та іншими факторами, які передбачити важко.

Творити в широкому значенні цього слова означає створювати щось нове, тобто таке, чого раніше взагалі не було. Проте, термін “творчість” вживається й в іншому, в спеціальному значенні. В цьому значенні творчість, це не будь яка робота, а лише усвідомлена творча діяльність. Вона характерна тим, що результатом цієї діяльності утворюється якісно нове.

. Навряд чи можна погодитися з тим, що будь яке виробництво і творчість це одне і те ж. Звичайно, будь якому виробництву властива творчість, але стверджувати, що виробничий процес і творчий процес по своїй суті адекватні, зараз мабуть, мало хто наважиться. Вислів “духовне виробництво” видавали скоріше як образний.

Між тим все ж таки духовна сфера життя людини існує. Отже, існують і духовні цінності людини. Проте, спробуйте знайти в будь-якому словнику, що це таке духовні цінності. Сфера духовного життя людини визначається рівнем відповідності внутрішнього світу людини загально визнаним людським цінностям. Внутрішній світ людини охоплює собою багато аспектів життя. Це честь, гідність, порядність, чесність, доброзичливість, співчуття до чужої біди чи горя. Це світогляд людини, її бачення реального і духовного світу, світовідчуття тощо. Одним словом це духовний світ людини, це сфера її духовного життя. Тому, на наш погляд, вважати технічну творчість духовною творчістю не можна. Безпечно, духовність людини впливає на рівень і зміст технічної творчості. Сахаров А. Д. сам засудив застосування тих винаходів, які він розробив.

Але якщо мислительні операції, засобами яких знайдено те чи інше технічне рішення, вважати духовною сферою, то тоді технічну творчість варто визнати духовною. Але нам видається, що це не так.

Творчий процес безумовно інтелектуальний, що проходить у свідомості людини, але це ще не означає, що він є духовним. Нам видається, цей інтелектуальний процес може бути і бездуховним. Недарма патентне законодавство багатьох країн містить норми, за якими не визнаються винаходами технічні рішення, які суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі (ст. 5 п. 1 Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”).

Що стосується наукових відкриттів то це встановлення закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу. До певної пори людина про ці, об'єктивно існуючі закономірності, властивості чи явища просто не знала. В результаті, як правило тривалих, копітких і дорогих науково дослідних робіт зазначені закономірності, властивості явища людиною виявляються,

пізнаються, встановлюються. Отже, на відміну від винаходу та інших технічних рішень, які людиною створюються, наукові відкриття людиною не створюються, вони існують в природі незалежно від волі людини, а людиною лише пізнаються. Отже, цей процес вивчення навколишнього середовища, матеріального світу, людини тощо почався, як тільки появилася сама людина, і буде продовжуватися, поки людина буде жити на землі. Отже, встановлені відкриття є і вони не втрачають свого значення з плином часу, нові відкриття також будуть виявлятися, встановлюватися, відкриватися.

Світова традиція склалася таким чином, що наукові відкриття в силу їх надзвичайно великої цінності для всього людства не визнаються об'єктами чийогось монопольного чи якого іншого виключного права. Наукові відкриття надбання всього людства, і цими науковими досягненнями людство має користуватися безперешкодно. Саме цим пояснюється та обставина, що майже усі правові системи не передбачають спеціальної правової охорони наукових відкриттів.

Проте, на думку вдомих вчених, правова охорона відкриттів доцільна. Вона передусім закріплює державний пріоритет на відкриття, що само по собі не так вже маловажне. Вона закріплює індивідуальний пріоритет вченого, який це відкриття зробив. Державна реєстрація наукового відкриття фіксує його наявність і оголошує про зроблене відкриття. Тому, на нашу думку, збереження спеціальної правової охорони відкриття у законодавстві України нікому не зашкодило б.

Результати науково дослідних робіт у вигляді завершених звітів за загальним правилом охороняються засобами авторського права. Проте, ст. 5 Закону про авторське право в переліку творів, що підпадають під дію цього Закону, не згадує про звіти про науководослідну роботу. На думку окремих вчених, такий результат науково дослідних робіт охоплюється поняттям “літературні письмові твори наукового характеру”. Проте Закон “Про власність” результати науково дослідних робіт прямо проголошує об'єктом права власності. Отже, будь які результати науково дослідних робіт підлягають правовій охороні, якщо вони оформлені у формі звіту.

Проте, результати науково дослідних робіт, особливо прикладних, можуть бути у вигляді винаходів, корисних моделей, селекційних досягнень тощо. В такому разі зазначені результати охороняються патентами або свідоцтвами, тобто засобами права промислової власності, а не авторського.

Засобами авторського права охороняються такі результати науково дослідних робіт, які певним чином опубліковані або обнародовані. Якщо ж результати науково дослідних робіт реалізувалися у винаході чи якому іншому технічному рішенні, то вони охороняються засобами права промислової власності. Тобто правова охорона результатів науково дослідної

діяльності зумовлюється формою їх реалізації описом чи втіленням в креслення, або ж в металіконструкції, улаштуванні, пристрої і т. п.

Результати іншої інтелектуальної діяльності (крім науково дослідної) поділяються на дві основні групи. Та група результатів творчості, що охороняється авторським правом, своєї власної назви поки що не має і це, безперечно, не можна вважати нормальним.

Друга група складається із результатів науково технічної творчості і відповідно називається “промислова власність”. Назва цієї групи відповідає реальному стану речей результати, що складають промислову власність, дійсно використовуються в промисловості, сільському господарстві, галузях господарства та іншої суспільно корисної діяльності.

Оскільки назва “промислова власність” визначається за сферою використання результатів, що її складають, то було б доцільно за таким же критерієм визначити назву тієї групи результатів інтелектуальної творчості, що охороняється авторським правом. Результати цього виду творчості і результатів її стосуються духовного життя людини. Вони формують духовний світ людини, її світобачення і світосприйняття, ставлення до навколишнього середовища і до іншого собі подібного, норму поведінки і взагалі те, що прийнято зараз називати загально людськими цінностями.

Отже, якщо результати інтелектуальної діяльності використовуються у сфері духовного життя людини чи суспільства, збагачують духовний світ людини, то і цю творчість можна назвати духовною творчістю і відповідно духовною власністю. Звичайно, ця теза далеко не безспірна. Ми лише намагаємося підкреслити, що зазначений вид творчої діяльності та її результати взагалі не мають своєї власної спеціальної назви. Не сприйнятний термін “авторська діяльність”, він занадто розпливчатий і не відбиває змісту цього виду творчості. Не можна також назвати групу результатів цього виду діяльності “авторські результати” чи “авторське право тощо”. В усякому разі назву треба шукати.

Перелік конкретних видів творчої діяльності та їх результатів, що охороняються авторським правом, наведено в ст. 5 Закону України “Про авторське право і суміжні права” від 23 грудня 1993 р. Цей перелік умовно можна поділити на окремі групи:

- усні твори (виступи, лекції, промови, доповіді, наукові повідомлення, проповіді та інші усні твори);
- письмові наукові твори (статті, монографії, підручники, брошури, методично навчальні розробки, ілюстрації, карти, плани, ескізи, пластичні, що стосуються географії, геології, топографії, архітектури та інших галузей науки, виступи, доповіді, наукові повідомлення, тези тощо);

- літературні письмові твори (белетристичного характеру будьякого жанру, драматичні);

- мистецькі: а) музичні з текстом і без тексту, музично драматичні;

б) образотворчого мистецтва (скульптура, картини, малюнки, гравюри, літографії, фотографії, архітектура, твори прикладного мистецтва; аудіовізуальні твори;

- переклади, адаптації, аранжування та інші переробки творів; різноманітні збірники творів.

Другу групу інтелектуальної діяльності складають види науково технічної творчості. Результатами цих видів творчості за Паризькою Конвенцією є патенти на винаходи, загальнокорисні моделі, промислові рисунки чи зразки, фабричні або товарні знаки, знаки обслуговування, фірмове найменування, вказівка про місце проходження або найменування місця проходження, а також боротьба з недобросовісною конкуренцією. Зазначені результати є об'єктами правової охорони і об'єднуються під загальною назвою "Промислова власність". Це поняття розуміється в самому широкому значенні і поширюється не тільки на промисловість і торгівлю в самому широкому значенні, а також і на сільське господарство, добування корисних копалин і на всі продукти, як вироблювані, так і природного походження, наприклад, вино, зерно, тютюнові вироби, фрукти, худоба, корисні копалини, мінеральні води, пиво, квіти, мука.

Під патентами на винаходи також розуміються різні види промислових патентів, які визнаються законодавством країн Союзу, наприклад: ввізні патенти, патенти на удосконалення, додаткові патенти і посвідчення.

. 4. Становлення законодавства України про інтелектуальну власність

Законодавство України про інтелектуальну власність надзвичайно молоде і його становлення продовжується. Говорити про завершення цього процесу поки що передчасно. Незалежній державі на сьогодні лише 20 років.. Зараз мова йде про становлення державності, про формування правової держави. Отже, якщо не було держави, то навряд чи можна говорити про право неіснуючої держави. І все ж Україна має свою власну історію, в тому числі і історію держави й права. Нас, звичайно, більше цікавить історія становлення цивільного права і, зокрема, права про інтелектуальну власність.

В процесі розбудови правової держави Україна надзвичайно важлива роль відводиться цивільному законодавству, що формується, і складовою частиною якого є законодавство про інтелектуальну власність. В літературі

справедливо стверджується, що в ієрархії права друге місце після Конституції (Основного Закону) має посідати цивільне право. І це справді так. Воно регулює ті суспільні відносини, які за своїм змістом складають життєву тканину суспільства. Проте, як це не парадоксально, в Україні ніколи не було свого завершеного цивільного законодавства. На її території в різні часи діяло законодавство тих держав, до складу яких входила Україна: Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської держави, Австро Угорщини. Багато факторів і найголовніший серед них відсутність власної самостійної і незалежної держави зумовили те, що в Україні діяло польське, російське, австрійське та інше законодавство, але не українське.

В той же час не можна категорично стверджувати, що Україна зовсім не мала ніякого цивільного законодавства. Це були правові традиції і норми звичаєвого права. Литовський Статут у трьох його редакціях є пам'яткою не лише литовського народу, а й українського і білоруського. Багато його норм є подальшим розвитком приписів “Руської правди” часів Київської Русі. Правові звичаї продовжували існувати в Україні навіть у той час, коли вона входила до складу Росії. Згадаймо юридичні документи України XVIII і першої половини XIX століть: “Права, по котрым судится малороссийский народ” (1743), “Экстрат малороссийских прав” (1767), “Экстрат из указов, инструкций и постановлений” (1786), “Собрание прав Малороссии” (1807), “Свод местных законов западных губерний” (1837). Під час роботи кодифікаційної комісії на чолі з Ф. Давидовичем було прийняте рішення про створення окремих збірників, які б систематизували діючі норми кримінального і цивільного права. Це була чи не перша спроба розробити проект першого Цивільного кодексу України. “Собрание прав Малороссии” було підготовлено на основі чинних в Україні Зерцала Законів, Литовського Статуту, Права Хелмського, Магдебургського та інших. Цей збірник діяв в Україні до 1843 р., в ньому в основному були викладені норми цивільного права. Проте, внаслідок самодержавної політики царської Росії основним джерелом усіх галузей права в Україні в першій половині XIX ст. став “Свод законов Российской империи” в редакції 1842 р., X том якого містив норми цивільного права. Але свого власного цивільного кодексу не мала й Росія, не могла його мати й Україна.

Не було більш менш сформованого цивільного законодавства України і в 1918-1920 рр., коли було проголошено Українську Народну Республіку. В Законі УНР “Про порядок видання законів” від 8 грудня 1917 р. проголошувалось: “Всі закони і постанови, які мали силу на території Української Народної Республіки до 7 жовтня 1917р., оскільки вони не змінені і не скасовані Універсалами, постановами Української Центральної Ради, мають силу і надалі як закони і постанови Української Народної Республіки”. До них відносилися і норми цивільного права “Своду законов Российской империи”, які поширювалися на територію України”.

Авторське право появилось в Росії лише на початку ХІХ ст. в досить своєрідній формі в Статуті Цензурному від 22 квітня 1828 р., в якому царський уряд визнав за автором виключне право на відтворення своїх творів шляхом друку. Проте, уже в законі 8 січня 1830 р. право автора на створений ним твір визнається як право власності, яким можна торгувати. Твір розглядався як “майно благонабуте”, а його автору (або перекладачу) надавалося виключне право видання і продажу довічно. Зазначені права переходили до спадкоємців строком на 25 р., пізніше (1857 р.) цей строк був продовжений до 50 р. При черговому перевиданні Х тому Зводу законів Російської імперії авторське право вперше переноситься в цей том в якості додатку до ст. 420 Х тому, ч. 1. В цьому додатку авторське право розглядається як право власності. Проте, вже 20 березня 1911 р. приймається закон про авторське право, який досить детально регулював авторські відносини. Цим законом права автора були істотно погіршені.

В перші роки радянської влади було прийнято ряд нормативних актів, які регулювали авторські відносини. Лише 30 січня 1925 р. були прийняті “Основи авторського права” 1929 р. не було прийнято загального закону про авторське право. В Україні в цей час приймалися лише нормативні акти по окремим проблемам авторського права, зокрема, постанова РНК УРСР від 8 грудня 1925 р. “Про авторський гонорар за публічне виконання драматичних і музичних творів”.

Багато положень з “Основ авторського права” були потім перенесені в наступне радянське законодавство про авторське право. Проте, строки дії авторського права після смерті автора були скорочені до 25 р., а в Основах авторського права СРСР від 16 травня 1928 р. авторське право мало чинність лише за життя автора. Основи допускали можливість будь якої об'єктивізації творів, на які поширювалось авторське право. Окремі закони про авторське право як союзні, так і республіканські діяли впритул до другої кодифікації цивільного законодавства. Так, в Україні діяв Закон від 6 лютого 1929 р..

Цивільний кодекс РРФСР від 11 червня 1964 р. авторське право включив повністю. Йому присвячений IV розділ, який складається із 41 статті (475 516 Цив. код. РСФСР).

Цивільний кодекс УРСР, прийнятий Верховною Радою УРСР 18 липня 1963 р. також містить розділ IV “Авторське право”, який складається із 44 статей (ст. 472 516 Цивільного кодексу України). Після прийняття Цивільного кодексу в його розвиток було прийнято ряд нормативних актів з окремих питань, наприклад, про розмір ставок авторського гонорару за використання тих чи інших творів, про авторські договори та інші. Звичайно, до розділу IV цього Кодексу було прийнято ряд змін і доповнень. Але радикальним нормативним актом, що докорінно обновило авторське право, став Закон України “Про авторське право і суміжні права”, прийнятий

Верховною Радою України 23 грудня 1993 р.. В розвиток цього Закону також прийнято ряд нормативних актів. Так, наприклад, прийнята постановка Кабінету Міністрів України від 18 листопада 1994 р. № 784 “Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва”. 18 липня 1995 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 532 “Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва” та інші. 31 травня 1995 р. Верховна Рада України прийняла Закон “Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів” (Паризького акта від 24 липня 1971 р., зміненого 2 жовтня 1979 р.). У зв'язку з прийняттям Закону України “Про авторське право і суміжні права” до Цивільного кодексу України були внесені зміни.

Отже, авторське право в Україні почалося розвиватися хоча й під впливом Москви з 20 х років. До того часу власного авторського права Україна не мала. Але й авторське право, що було започатковано в 1929 році, українським вважалось формально, бо воно було точною копією російського авторського права.

Приблизно таким же шляхом розвивалось і право на винаходи, промислові зразки та інші результати технічної творчості. Першим актом, що встановлював загальні правила по видачі привілеїв на винаходи в царській Росії, був маніфест 17 червня 1812 р., опублікований під назвою “Про привілеї на різні винаходи і відкриття в художніх промислах”. За цим законом видача привілеїв носила факультативний характер і держава не зобов'язана була видавати привілею при наявності в пропозиції певних ознак. Строк привілеїв встановлювався за бажанням заявника, але не більше як на 10 років. В 1833 р. була зроблена спроба істотно переробити закон 1812 р. Проте, за обома цими законами привілеї видавались на розсуд начальства.

Першим царським законом про винаходи пореформеної Росії був закон від 30 березня 1870 р. Цей закон уже перехопив досвід Західної Європи і поклав в основу її законодавство. Останнім законом царської Росії про патенти був закон від 20 травня 1896 р.. Він дотримувався перевіркою системи видачі патентів, в результаті якої перевірялась наявність істотної новизни. Патент видавався на строк 15 років. Патент міг переходити до інших осіб за договором або в спадщину.

Перший радянський декрет про винаходи був прийнятий 30 червня 1919 р. Цим декретом вперше було запроваджено авторське свідоцтво замість патента, а сам винахід оголошувався надбанням держави. Наступним етапом був Закон про патенти на винаходи 1924 р.. В період НЕПу радянська держава повернулася до патентів, але встановлювала примусове відчуження патенту на свою користь, якщо з патентоволодільцем не вдавалось досягти угоди. Патент видавався на 15 років. Це вже був союзний закон, який став обов'язковим для всіх республік. Власне, з цього часу законодавство про

винахідництво було тільки загальносоюзним і Україна була позбавлена можливості мати власне законодавство про винаходи та інші результати технічної творчості.

Закон 1924 р. був замінений законом від 9 квітня 1931 р., яким було затверджено Положення про винаходи і технічні удосконалення. Цим законом знову було відновлено авторське свідоцтво, а також визнаний новий об'єкт правової охоронитехнічні удосконалення. Це Положення діяло до 5 березня 1941 р., коли постановою Раднаркому СРСР було затверджено нове Положення про винаходи і технічні удосконалення. Воно, в свою чергу було замінено новим від 24 квітня 1959 р., за яким технічні удосконалення були замінені раціоналізаторськими пропозиціями. Нарешті, згадане Положення було замінено Положенням про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції 1973 р.. 31 травня 1991 р. Верховною Радою СРСР було прийнято Закон СРСР “Про винаходи в СРСР”. Цим Законом єдиним правоохоронним документом було визнано патент, сам винахідтоваром з усіма наслідками, що з цього випливають.

Закон набрав чинності з 1 липня 1991 р., але з фактичним розпадом СРСР він майже не діяв. Проте, його позитивна роль все ж мала місцевий основні положення були сприйняті законодавствами колишніх республік, оскільки він мав уже ринковий характер.

Отже, законодавства про промислову власність Україна не мала ніколи. Тільки після проголошення незалежності в Україні почалися активні кодифікаційні роботи, в тому числі і в галузі законодавства про промислову власність. Очевидно, першою ластівкою в цьому напрямку варто вважати Закон України “Про власність”, який у своїх ст. ст. 13 і 41 ствердив, що результати інтелектуальної діяльності є об'єктами права власності, і дав приблизний перелік результатів інтелектуальної діяльності, яким надається правова охорона передусім цим Законом.

18 вересня 1992 р. Указом Президента України було затверджено Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні. Одночасно велась робота по розробці пакету законів про правову охорону об'єктів промислової власності.

В цей же час Уряд України оголосив Заяву, за якою Україна визнала для себе чинними Паризьку конвенцію про охорону промислової власності, Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію та Договір про патентну кооперацію. Проте, основу законодавства про промислову власність, мабуть, склав Закон України “Про основи державної політики в сфері науки і науково технічної діяльності” від 13 грудня 1991р.. Хоча в цілому Закон носить декларативний характер, проте він проголосив ряд принципових засад. В Законі дано визначення науково технічної діяльності, проголошено про

створення ринку науково технічної продукції, визначаються державні пріоритети в науково технічній діяльності, результати науково технічної діяльності проголошуються об'єктами права власності тих, хто створив цей результат.

Треба відзначити Закон “Про науково технічну інформацію” від 25 червня 1993 р.. Потім було прийнято пакет законів про промислову власність, серед яких: Закон України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, “Про охорону прав на промислові зразки”, “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”, ці закони були прийняті 15 грудня 1993 р. Цього ж дня було прийнято Закон про “Племінне тваринництво”. Трохи раніше був прийнятий Закон “Про охорону прав на сорти рослин”. Наведені закони склали правову основу захисту прав на об'єкти промислової власності. Крім названих законодавчих актів, були прийняті ряд інших, в яких в тій чи іншій мірі йшлося про інтелектуальну власність.

Зокрема, були прийняті Закон України “Про державну таємницю” від 21 січня 1994 р., “Про захист інформації в автоматизованих системах” від 5 липня 1994 р., “Про наукову і науковотехнічну експертизу” від 10 лютого 1995 р.. У зв'язку з прийняттям пакету законів про промислову власність внесені відповідні зміни до Цивільного кодексу України, в Кодекс законів про працю України, до Митного кодексу та інші. Відповідні зміни внесені також і до раніше прийнятих законів України.

Чи можна вважати становлення законодавства про інтелектуальну власність України закінченим? Безумовно, ні. Процес становлення продовжується.

Проте, прийняття законів України про інтелектуальну власність це надзвичайно велика громадсько політична подія в житті нашої держави. Не дивлячись, на те, що прийняті закони в ряді випадків сирі, недосконалі, протирічать один одному, часто мають нечіткі формулювання тощо, все ж їх прийняттявище надзвичайної ваги.

По перше, це свідчення того, що Україна спроможна розробити і прийняти власне законодавство про інтелектуальну власність, якого вона до цього часу не мала.

По друге, законодавство про інтелектуальну власність в значній мірі наближено до вимог ринкової економіки. Воно оголосило результати інтелектуальної діяльності товаром, свободу розпоряджатися цими результатами на свій розсуд тощо.

По третє, воно дає змогу Україні інтегруватися в європейську правову систему, що буде сприяти її зближенню з європейським співтовариством.

По четверте, законодавство про інтелектуальну власність України разом з тим не відійшло від відповідного законодавства країн СНД.

П'ятою визначальною рисою цього законодавства є те, що воно в основному результати інтелектуальної діяльності проголосило об'єктами права власності.

Не дивлячись на окремі явні недоліки зазначеного законодавства, в цілому його все ж належить оцінити позитивно. Безумовно, воно потребує подальшого удосконалення. Уже зараз в процесі його застосування виявилися і виявляються уразливі місця, прогалини, неузгодженості тощо. Про деякі з них варто згадати саме тут. Ці проріхи тощо мають бути враховані при інкорпорації цього законодавства до Цивільного кодексу України.

Роль і значення інтелектуальної власності для України

Можна було б це питання назвати й інакше, проте і в назві варто підкреслити неоціниму роль інтелектуальної власності в державотворенні України. Ця теза не потребує особливо переконливих доказів, бо кожному зрозуміло, що без незалежної інтелектуальної власності будь яка держава не може забезпечити собі незалежність політичну, економічну і будь яку іншу. Інтелектуальний рівень будь якого суспільства визначає його цивілізованість і суверенність. Чим багатша країна інтелектом, тим багатша вона усім. Ця аксіома підтверджується багатим всесвітнім досвідом. Скільки б ми не проголошували що ми найпрацьовитіші, найталановитіші і ще багато інших “най...”, від цього нічого не зміниться, поки ми не навчимося передусім зберігати свій національний інтелект. І не тільки зберігати. Для того, щоб його зберігати, спочатку треба його мати. Отже, треба його вирощувати, плекати, розвивати, зберігати і розумно використовувати.

Інтелектуальна діяльність це передусім творча діяльність, рівень якої зумовлює науково технічний і духовний розвиток того чи іншого суспільства. Від рівня творчої діяльності залежить добробут суспільства. Цей постулат ніде в світі не піддається сумніву, навпаки, його скрізь намагаються неухильно дотримуватися. Там, де цій справі надають належної уваги, там...не будемо говорити, що там. Там просто краще живуть люди. І якщо в державі піклуються справді про народ, його інтереси, то там не розвалюють науку.

Є така відома істина: наука ще жодної держави не розорила. Наукова діяльність це вищий рівень творчості, і чим більше людей беруть участь в такій діяльності, тим багатша ця держава. Ця істина не потребує доказів. Про це свідчить світова практика. Ми не маємо наміру давати повний аналіз науково технічного рівня країн світу. Це не входить з завдання даного

навчального посібника, яке має своєю метою дати більш менш повний аналіз власного законодавства про інтелектуальну власність.

За даними ООН найкращі досягнення в економіці за останній рік має Китай. Швидких темпів економічного розвитку і приросту досягли країни, які послідовно поділяють перших 15 місць за цими показниками: Китай, В'єтнам, Сінгапур, Таїланд, Малайзія, Південна Корея, Індонезія, Тайвань, Папуа Нова Гвінея, М'янма, Шри Ланка, Туніс, Уганда, Індія і Філіпіни.

Валовий національний продукт в Південній Кореї в розрахунку на душу населення на початку шестидесятих років обчислювався десятками доларів на рік. Як кажуть не густо. Рівень самих бідних країн. Сьогодні цей показник перевищив 4 тисячі доларів рівень міцної середньо розвинутої країни. І знову ж таки за рахунок науково технічних досягнень. Свого часу ми дуже хвалилися новою і справді прогресивною технологією безперервним розливом сталі. Держкомстат Російської Федерації повідомляє, що за останні чотири місяці поточного року частка безперервного розливу сталі зросла з 30 відсотків в січні квітні минулого року до 35 відсотків цього року. Видається, що в Україні стан цих справ не кращий. В Південній Кореї це прогресивний спосіб використовується на усіх сталеплавильних підприємствах усі 100 відсотків.

Відомо, що духовний і науково технічний рівень того чи іншого суспільства формується з трьох складових освіти, культури (у самому широкому значенні цього слова) і науки. В тій самій Південній Кореї із 100 випускників середньої школи до вузів вступають 80. В Україні із 100 випускників середньої школи до вузів вступають лише 22. Правда, останнім часом ця цифра зросла на 5 осіб за рахунок комерційних навчальних закладів, але підкреслимо, не за рахунок якості.

Між тим, Україні є що зберігати. Україна мала і має потужний науково технічний і духовний потенціал. Досить нагадати тільки окремі фрагменти із історії науки, техніки і мистецтва України, історії, якої ще ніхто не написав. А вона була б вельми цікавою. Нагадаємо, що в Україні народилося 6 (шість) Нобелівських лауреатів. На жаль, вони не стали громадянами України, але народила їх українська земля (серед них Ілля Мечніков, Ігор Тамм, Саймон Кузнець). Могли б стати лауреатами премії імені видатного шведа Іван Франко, Улас Самчук, Т. Осьмачка, П. Тичина, М. Бажан, В. Стус, О. Гончар. Видатному вченому Івану Павловичу Пулюю належить пальма першості у відкритті променів, незаслужено названих іменем Рентгена. Саме Рентгену І. П. Пулюй розповів про встановлене ним явище, яке той відхилив на тій підставі, що такого бути не може. Проте, саме за ці промені в 1901 році одержав першу у світі Нобелівську премію. І. П. Пулюй поскаржився молодому тоді доктору теоретичної фізики Альберту Ейнштейну. Але в того було своє розуміння порядності вченого. Мовляв, за Рентгеномуся

європейська культура, а чи потрібний пріоритет ученому, котрий афішує свою приналежність до народу, що немає державності? Хіба йому не все одно, кому віддати свої знання? Навіщо культивувати “обмежений місцевий патріотизм” (дослівний вислів Ейнштейна).

Саме в Україні було створено перший в колишньому СРСР прискорювач заряджених часток, здійснено першу штучну ядерну реакцію, отримано “важку” воду, побудовано першу в континентальній Європі електронно обчислювальну машину.

Наука України має здобутки світового значення в галузі математики, теоретичної фізики, фізіології, клітинної та молекулярної біології, електрохімії, розробки препаратів медичного призначення та полімерних матеріалів, ракетої літакобудування, виробництва програмного забезпечення, в сфері оборонних досліджень. Україна має незаперечні досягнення у розробці і виробництві комп'ютерів. Ідеї українських вчених щодо цього були “успішно” придушені 4 десятиліття тому компартійними наглядачами за наукою.

Безперечні успіхи має українська наука в ракетої літакобудуванні. Літаком ХХІ століття назвали АН 70. Надзвичайно цікавими є ідеї щодо космічних апаратів. Доцент кафедри кібернетики Національного університету ім. Тараса Шевченка Лужних В. М. та його колеги працюють над розробкою високих технологій, зосереджених у космічній індустрії України. Досягнення, відкриття, рівних яких досі немає у світі. Здійснення, приміром, телекомунікаційного глобального космічного зв'язку з використанням низьковисотних космічних апаратів дало б можливість усьому людству скористатися з новітніх послуг різних видів зв'язку. Такий уже добре відомий проект “Аріадна”. Він увібрав в себе ряд науково технічних і технологічних програм з виведенням на орбіти висотою до 1,5 тисячі кілометрів космічних апаратів нового типу. Зазначений проект набагато дешевший від подібного американського “Іридїум” чи французького “Глобалстар”. Україна має уже такі технології у цій сфері, про які іншим лишається тільки мріяти. Найближчим часом передбачається презентація низькоорбітальної системи глобального супутникового зв'язку “Аріадна” в Брюсселі, Токіо, Пекіні, Нью Делі, Джакарті та інших містах Європи і країн азіатсько тихоокеанського регіону. Здійснення цього проекту саме по собі заявило про Україну як про високотехнічну державу.

Перспективні розробки технологій виплавки такого рідкісного металу, як титан. Для його виробництва Україна має і сировинну базу, і напрацьований науково виробничий потенціал.

Проте, зверніть увагу, інтерес різнийодні країни будують на українських турбінах свої плани зміцнення й розвитку, другі спостерігають і чекають

загибелі своїх конкурентів. Ось тут і пригодиться міф, що в Україні немає своєї національної еліти.

Україна має також потужний науково технічний і виробничий потенціал по виробленню військової зброї. Добре відомі ракети дніпропетровського заводу “Південмаш”. На міжнародний ринок виходить Україна із стрілецькою зброєю. Недавно відбулася презентація нового ракетного комплексу С 300, який не має аналогів у світі. За деякими параметрами він переважає відомий американський комплекс “Петріот”. Новий ракетний комплекс розроблено українськими фахівцями за участю російських колег. Цей ракетний комплекс закуповується США, а продала не Україна, а Росія.

Проте, це не перший і не єдиний випадок, коли українські розробки продає її старший брат. В 1993 р. в Росії конкурс на видобуток нафти на шельфі Охотського моря виграла американська фірма на українській технології підводного зварювання труб, яку розробив Інститут електрозварювання ім. Патона. Яскравим прикладом того, що наш потенціал не використовується, є створення програми автомобілебудування. Виявилось, що у нас багато творчих рук, лабораторій, які працювали на замовлення різних фірм: ВАЗ, КамАЗ, навіть “Мерседес”. Але жодна з цих лабораторій не працювала на замовлення наших відомих автомобільних фірм, організацій. Зараз у нас керівники навіть високого рівня, переконані що ми не маємо високих технологій, що треба їх купувати за кордоном.

Станом на 2011 рік в Україні є багато технічних ідей, які потребують розробки і здатні принести не тільки казкові прибутки, а й підняти науково технічний престиж України в очах світу. Україна буквально перенасичена різного роду комп'ютерами. Іноземні фірми не скупляться на рекламу і похвальбу своїх виробів. Проте, всі ці іноземці, щедрі на рекламу фірми могли б залишитися далеко позаду, якби в Україні вдалося налагодити виробництво комп'ютерного модуля “Ю 55” та його вдосконалених аналогів. Варто нагадати, що Україна була однією з трьох країн світу, де було виготовлено перший персональний комп'ютер. Чи знає, крім фахівців, хто небудь про це.

Третя ідея в проекті “Тризуб” це найсвіжіша і найважливіша ідея. Мова йде про Геліоелектростанції (ГелЕС). Ці станції альтернатива усім існуючим електростанціям. Втілення проекту розглядається і в Приазовському регіоні.

Наведений перелік ідей і розробок свідчить, з одного боку, про невичерпність такого джерела державного багатства, як інтелектуальна діяльність, а з другого про непробитну стіну холодної чиновної байдужості до проблем, від розв'язання яких залежить доля України. Поки не буде встановлена відповідальність чиновників за долю тієї чи іншої справи, до тих пір в державі не буде належного порядку. Зараз в Україні склалося таке

становище з проблемами науково технічного прогресу, що буцімто ці проблеми нічого не варті і тому вони в державі нікого не цікавлять.

В державі багато органів, які мають нібито займатися проблемами науково технічного прогресу. Але жоден з них не несе найменшої відповідальності за стан справ. В Україні ніхто не знає, що ми маємо в галузі науково технічних та інших досягнень, як вони використовуються і чи взагалі використовуються. Між тим Україна від цього втрачає надзвичайно багато і не тільки у виразі грошових сум чи інших прибутків. В людей наполегливо і цілеспрямовано убивають творче натхнення.

Як же використовується цей творчий потенціал в Україні? Сказати, що він використовується недостатньо, не раціонально, невміло, то нічого не сказати. Організацією використання творчих здобутків в Україні ніхто не займається, ця робота пушена на самоплив. Якогось спрямовуючого начала в ній не помітно. Саме тому науково технічний, духовний і творчий потенціал України розвалюється, у здобутті науково технічних досягнень ніхто не зацікавлений. Проте, це стосується не лише науково технічної творчості, а будь якої іншої.

Автори літературних, наукових чи мистецьких творів мають самі піклуватися за їх використання, якщо вони бажають, щоб їх твори побачили світ. Про це писалося вже дуже багато і тому повторюватися нема чого. Бо якщо для видання дешевої бульварної літератури сумнівного змісту є папір, кошти і відповідна матеріальна база, а для видання навчальної, художньої, наукової та іншої необхідної літератури немає ні коштів, ні паперу, ні останнього необхідного, то вочевидь в такій ситуації винні не творці, які буцімто створюють не те, що користується попитом. І це діється при прямому потуранні нашої держави.

Ще складніш справа з науково технічними досягненнями. Різко падає творча активність винахідників, раціоналізаторів тощо. Держпатент України скромно замовчує результати винахідницької діяльності за минулі роки. Офіційних повідомлень з цього приводу не публікує. Рада товариства винахідників, раціоналізаторів України опублікувала у своїй постанові деякі узагальнені дані.

В минулому 2010 році в Україні використано всього 1009 винаходи. В технічній творчості взяли участь лише 78,7 тисяч чоловік, що майже наполовину менше, ніж у 2009 р. Різко знизилась кількість використаних винаходів. В порівнянні з 2009 р. їх кількість зменшилась в 3 рази.

Постійно знижується продаж ліцензій за кордон. За станом на 1 січня 2011 р. за кордоном діяло всього 209 патенти на винаходи, авторами яких були доктори наук України. Це ще зовсім не означає, що зазначені винаходи будуть там використані і принесуть прибуток. Ліцензії на право

використання винаходів, куплені за кордоном, використовуються не раціонально.

Лише один приклад використання іноземних ліцензій. За міжнародною програмою “ТАСІС” із розвитку сільського господарства на Луганщині до облплемоб'єднання надійшло три з половиною тисячі спермодоз елітних іспанських биківщоб розводити рогате потомство поліпшеної породи. Однак в управлінні сільського господарства мають, схоже, тореадорський хист і успішно перемагають биків. Спад промислового виробництва, нестабільна фінансова політика негативно вплинули на винахідницьку й раціоналізаторську діяльність і, як наслідок, різко знизилась (на 20 відсотків) кількість підприємств і організацій, що займалися впровадженням нововведень, значно скоротилась кількість підприємств та організацій, які використовували раціоналізаторські пропозиції та винаходи. Спостерігається спад творчої активності винахідників і раціоналізаторів.

Між тим Японія, досягла таких відчутних успіхів у розвитку своєї економіки тільки завдяки піднесенню активності творчої діяльності свого народу. У кращі часи Радянського Союзу до тодішнього Держкомвинаходів надходило біля 200 тисяч заявок на винаходи, а в Японії приблизно у 2 рази більше. Сьогодні Японія менше займається власним виробництвом, а головна увага звернута на генерування і продаж нових ідей. Виробництво, власне кажучи, винесено за межі власної території Японії.

За радянських часів від України до Держкомвинаходів СРСР надходило більше 30 тисяч заявок. В 2010 році Держпатент України розглянув 270103 заявки на одержання охоронних документів, в тому числі патентів на винаходи - 93119, заявок на корисні моделі - 44384, а також близько 19540 на промислові зразки заявок на видачу свідоцтв на знаки для товарів і послуг - 113031.

Продовжується пряме розкрадання нашого інтелектуального багатства. Центр уваги іноземних розвідок переключився на промислове шпигунство. Як тільки десь появились ознаки цінної ідеї, вона майже офіційно закупається на корню. Укладаються “вигідні” як за наших мірок договори, за якими за мізерну плату (до 100 дол. США) вимагають передачі їм усіх одержаних дослідником результатів. Спеціальні центри, фінансовані спецслужбами, діють за добре продуманою тактикою і стратегією. За висновками одного із зарубіжних аналітиків, “вивезення” вчених з України буде справжнім крахом для неї і ніколи не дасть їй змоги наблизитися до рівня західної Європи. Зазначені центри мають своїм завданням визначення розробок, що можуть мати інтерес для іноземних фірм, встановлення контактів, спільних підприємств, експертну оцінку щодо можливості використання технологій на ринку тієї чи іншої держави, отримання усієї документації, доопрацювання зазначених розробок і доведення їх до

відповідних кондицій і впровадження в промисловість, зрозуміло не Україні. Україна фактично витісняється з міжнародного ринку сучасних технологій, обладнання і техніки, що уже набуває політичного аспекту. Може, нарешті, пора зрозуміти, що нам є що втрачати.

Із викладеного відомі вчені України констатують певні висновки:

1. Для того, щоб найскоріше вивести Україну із кризового стану, необхідно невідкладно проголосити пріоритетним напрямом державної діяльності прискорення науково технічного прогресу в Україні. Це лозунг радянської влади. Але він не втратив своєї актуальності і сьогодні, бо одним із самих головних факторів, які можуть сприяти виведенню України із кризового стану, є розвиток науки і техніки та раціональне використання їх результатів та інших науково технічних досягнень. В програмних доповідях керівників нашої держави про необхідність прискореного розвитку науки, техніки та інших видів інтелектуальної діяльності або зовсім не згадується, або згадується як про щось другорядне. Тим більше, ці проблеми не проголошуються пріоритетними, їм не приділяється належна увага з боку держави. Між тим, науку в усьому світі уже давно визнано за не лише важливу, а й високорентабельну галузь. Україна має не лише багаті природні ресурси, а й володіє вагомим науково технічним потенціалом, і саме він може вивести країну із кризового стану.

2. В Україні жоден державний орган не знає її науково технічного потенціалу, із чого він складається і як його раціонально використати. Тому передусім треба визначити такий орган державного управління, який мав би опікуватися проблемами інтелектуальної, а перш за все, науково технічної творчості. Таким органом, на нашу думку мав би стати Державний комітет України з науки, техніки, промислової політики.

3. Основним завданням згаданого Комітету має стати вироблення чіткої державної політики у сфері науки, техніки і народного господарства. Необхідно розробити і прийняти ефективну правову організацію виявлення, обліку та використання усіх наявних науково технічних досягнень. Державна реєстрація винаходів, корисних моделей, промислових зразків тощо, безумовно, доцільна, і її треба зберегти. Але ця реєстрація далеко не повна і вона не охоплює усіх науково технічних досягнень. Науково технічні розробки на основі винаходів, корисних моделей, промислових зразків тощо, власне кажучи, ніде не реєструються. Інформація про них поставлена погано, і часто споживачі шукають за кордоном те, що самі маємо, про що не раз повідомляла наша преса, говорили керівники держави. Патентна інформація не налагоджена.

4. Необхідна не просто державна реєстрація усіх науково технічних досягнень, а й визначення найбільш цінних серед них, шляхів і способів їх

використання. Причому, це має бути не “впровадження”, а саме пропозиції до використання фізичними і юридичними особами незалежно від форм власності на комерційній основі.

5. Чинне законодавство про інтелектуальну власність не містить норм, які визначали б правові форми державного стимулювання науково технічної творчості. Держава й тут йде визначеним шляхом. Ніяка творчість її не цікавить. Хто хоче творити, то хай собі творить, державі до цього діла нема. Державні форми стимулювання відомі усім розвинутим країнам, бо там розуміють значення творчості для розвитку й держави. Мають бути розроблені матеріальні і моральні правові форми державного стимулювання, які закликали б і надихали б трудящих на створення і використання найновіших науково технічних досягнень. Таке стимулювання має поширюватися не тільки на авторів, творців будь яких науковотехнічних досягнень, а й тих фізичних і юридичних осіб незалежно від форм власності, які активно використовують або не менш активно сприяють використанню зазначених результатів інтелектуальної творчості. Для авторів будь якої науково технічної пропозиції має діяти відомий у всьому світі “принцип банана”, за яким будь яка пропозиція, незалежно від її цінності, має бути винагороджена.

6. Стимулювання інтелектуальної творчості може виражатися також у вигляді звільнення заявників від встановлених зборів. Мова йде не про всіх заявників, а лише про заявників індивідуалів, які не працюють або створили ту чи іншу пропозицію не у зв'язку з працею по найму. Таких заявників небагато відсотків 5-10 від їх загальної кількості. Із цього числа в усякому разі мають бути звільнені ті заявники, які передають свої досягнення Фонду винаходів України. Варто було б звільнити від сплати зборів також деяких інших заявників. Взагалі стягнення зборів з заявників за надані їм юридичне значимі послуги не варто розглядати як одно із джерел поповнення державного бюджету. Коли держава прагне поправити свої фінансові справи за рахунок стягнення зборів із заявників, то це далеко не кращий стимул для розгортання інтелектуальної діяльності. Скоріше, навпаки.

Проблема врегулювання сплати обов'язкових зборів потребує свого невідкладного розв'язання. Багато заявників індивідуалів і патентовласників просто не спроможні сплачувати ті, на думку чиновників із Держпатенту невеликі, збори. Якщо за одну заявку чи патент, то й справді невеликі, а якщо десяток патентів або й більше?

Завдання:

- 1. Дайте визначення інтелектуальної власності як економічної категорії.*
- 2. Дайте визначення права інтелектуальної власності як юридичної категорії.*
- 3. Проведіть зрівняльний аналіз понять інтелектуальної власності та права інтелектуальної власності.*
- 4. Охарактеризуйте основні риси права інтелектуальної власності в Україні та етапи його становлення.*
- 5. Розкрийте зміст права інтелектуальної власності.*
- 6. Назвіть види права інтелектуальної власності.*
- 7. Визначте роль права інтелектуальної власності для України.*
- 8. Назвіть основні джерела права інтелектуальної власності.*

Рекомендована література:

1. Підпригора О. А. Право інтелектуальної власності в Україні : навч. посіб. для юрид. фак-тів / О. А. Підпригора, О. О. Підпригора. – К., «Юрінком-Іртер», 1998.
2. Цивільне право : навч. посіб. для студ. юрид. вузів і фак.-тів / За ред. О. А. Підпригори, Д. В. Бобрової. – II частина. – К. : Вентурі, 1996.
3. Авторское право Украины. Сборник нормативно-правовых актов. Агенство по защите прав авторов «Рес инкорпоралес». – К, 1996.
4. Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика. В 4-х томах. – К. : «Ін Юре», 1999.
5. Гапотій В.Д., Солоненко А.М. Захист права інтелектуальної власності в Україні. Навчальний посібник. Мелітополь, ТОВ «Видавничий будинок ММД». 2011р.360с.
6. Коссак В.М., Якубівський І.Є. Право інтелектуальної власності. Підручник. Київ Видавництво «Істина». 2007р.208с.
7. Гапотій В.Д., Солоненко А.М. Право інтелектуальної власності України. Навчальний посібник. Мелітополь. Вид. МДПУ іменем Богдана Хмельницького. 2016р. 379с.

Допоміжна

1. Жаров В. О. Захист прав на об'єкти інтелектуальної власності: Захист прав на об'єкти промислової власності. Захист авторських і суміжних прав : конспект лекцій / В. О. Жаров. – К.: ЗАТ “Інститут інтелектуальної власності”, 2000. – С.68.
2. Жаров В. О. Інтелектуальна власність в Україні: правові аспекти набуття, здійснення та захисту прав : моногр. / В. О. Жаров. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 188 с.
3. Кириченко І. Експертне дослідження у судових спорах про порушення прав інтелектуальної власності / І. Кириченко // Інтелектуальний капітал, 2002. – № 2. – С. 24 – 32.
4. Цибульов П. М. Основи інтелектуальної власності : навч. посіб. / П. М. Цибульов. – К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2003. – 172 с.
5. Притика Д. Діяльність спеціалізованих колегій – основа створення патентного суду в Україні / Д. Притика // Інтелектуальна власність. Науково-практичний журнал. – № 5 – 2002. – С. 34 – 36.
6. Жаров В. Концепція розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності: шляхи реалізації / В. Жаров, Н. Максимов // Інтелектуальна власність. Науково-практичний журнал. – № 2. – 2003. – С.6.
7. Конституція України 1996 р.

8. Паладій М. Патентний суд: аргументи «за» / М. Паладій // Інтелектуальна власність. Науково-практичний журнал. – № 4. – 2002. – С. 6 – 8.

Інформаційні ресурси

1. Інтернет.
2. http://lib.mdpu.orq.ua/e-book/qapotiy_intelekt/index.htm
3. http://lib.mdpu.orq.ua/e-book/ekol_pravo/ekoloq_pravo.pdf
4. <http://lib.mdpu.orq.ua/e-book/qospprawo/index.htm>
5. <http://lib.mdpu.orq.ua/e-book/pravo/index.htm>